

Tarihi İdeolojiyle Yazmak Arnavutluk Örneği

Eduart Caka*

Giriş

1990'lı yıllardan itibaren özellikle Balkanlarla ilgilenen araştırmacılar Arnavutluk üzerinde özellikle durmuş ve buralarla ilgili çalışmalara ayrı bir önem vermişlerdir. Bunun başlıca nedeni ise ülkenin yaklaşık elli yıl boyunca dünyaya kapalı olarak bir süreç geçmesidir. Buradaki ilgi söz konusu dönemde Arnavutlukta ne olup bittiğinin bilememezliğinden ve bunu ifşa etme merakından kaynaklanmaktadır. Zira Arnavutluk üzerinde araştırma yapmak isteyen akademisyenlere çok istisnai durumlar haricinde vize vermemekteydi.¹ Ayrıca televizyon ve radyo gibi bilgilendirici ve haber verici iletişim kanalları da yoktu. Sınırlı sayıda dışarıdan ziyaretçi kabul eden Arnavutluk'tan aynı şekilde kendi vatandaşlarında sadece belli kimselere yurtdışı seyahat izni verilmekteydi. Bu durum ülkede komünist rejimin yerleştiği 1945 yılından itibaren artarak devam etmişti. Adeta açık bir hapisaneyi andıran Arnavutluk, XX'nci asrın ikinci yarısında dünyanın en katı rejimlerinden birini yaşamaktaydı.

Arnavutluk'un Komünist Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılında Arnavutlukta gerçekleştirilen ilk seçimleri Demokratik Cephe kazanmıştır.² Söz konusu cephe savaş sırasında savaş birlikleri şeklinde muharebe eden partizan gruplarından daha sonra oluşturdukları komünist partiden ibarettir.

*Dr. Eduart Caka, Albanoloji Araştırmaları Akademisi, Tarih Enstitüsü, Tiranë/
ARNAVUTLUKORCID:0000-0002-7743-2034,DOI:10.37879/9789751749987.2022.14
1 *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* isimli çalışmasını hazırlarken Arnavutluk'a giremediğini belirten Ekrem Ayverdi komünist yönetimin ülkeye yabancı akademisyenlerinin girmesine izin vermediğini ifade etmektedir. Bk. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri; Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, C. IV, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1982, s. 387.

2 Bernd J. Fischer, "Enver Hoxha dhe Diktatura Staliniste në Shqipëri", *Diktatorët e Ballkanit*, Ed. Bernd J. Fischer, Përkth. Virgjil K. Muçi, AHS, Tiranë 2008, s. 275.

Komünistlerin iktidara gelmeleri ile birlikte, uygulamaya çalıştıkları ilk icraatları kendi ideolojik zeminlerini sağlamlaştırmak olmuştur. Bu nedenle krallık yanlılarını, eski burjuva sınıfını ve sağcı olarak nitelendirdikleri gruplara sistematik bir şekilde saldırarak özellikle entelektüel sınıf yok edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, 1946 yılında meclisin toplanmasıyla yapılan ilk şey 1928 yılından itibaren devletin rejimi olan monarşi sisteminin kaldırılması olmuştur.³ Aksiyonlarını meşrulaştırmak için komünistlerin öne sürdükleri gerekçe, söz konusu grupların savaş sırasında işgalcı güçlerle işbirliği yapmaları iddiası olmuştur.⁴ Nitekim oluşturulan yeni anayasada devlet faşist, dini ve anti sosyalist gruplarını ve bu alanlardaki yapılan tüm propaganda çeşitlerini yasaklayacaktır.

İktidarını sağlamlaştırdıktan sonra Enver Hoxha ülkede sosyo-ekonomik ve kültürel politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bunları yaparken da sosyalizmin en katı uygulaması olan Stalin modelini örnek alacaktır. İdeolojik devrimlerinin bir devamı niteliğinde olarak sayılabilecek 1976 anayasasında devletin resmi ideolojisi olarak marksizm-leninizm kabul edilmiştir.⁵ Demir yumrukla yönetme şekli parti içinde de devam etmiştir. Yaklaşık elli yıl boyunca Enver Hoca parti içinde muhtemel rakip olarak gördüğü en yakın isimleri dahil casuslukla suçlayarak tasfiye etmiştir.⁶ Buna silah arkadaşı ve aynı zamanda başbakanlık görevini yürüten Mehmet Shehu de dahildir.

İç siyaset kapsamında en önemli çalışmalar ekonomik alanda gerçekleştirildi. Komünist iktidarın ülkeyi fakirlikten kurtarmak için kullandığı slogan “ülkeyi kendi gücümüzle yeniden inşa edelim” olmuştur.⁷ Dolayısıyla komünist iktidar, liberal sosyalist ekonomiyi seçen Yugoslavya, Sovyetler Birliği ve daha sonra Çin ile ilişkilerini kesmiştir. Katı merkezizetçi bir politika izleyen Arnavutluk Emek Partisinin ekonomik alanda beş yıllık planlarla programını uygulamıştır. Temel vurgu ise ağır sanayi olmuştur.

3 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, C. 2, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 315.

4 Enver Hoxha, *Vepra*, C. 5, Shtëpia Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë 1970, s. 504-505.; Fischer, *age.*, s. 274.

5 *Arnavutluk Halk Cumhuriyeti 1976 Yılı Anayasası*, Madde 3.

6 Rakiplerini tasfiye etmesinin bir örneği Koçi Xoxe'nin parti'den dışlanması olayıdır. Xoxe içişleri bakanlığı görevini yapıyordu ve parti içinde Hoxha'nın en büyük rakibi olarak görülüyordu. 1949 yılında ise Yugoslavya lehinde casusluk yaptığı gerekçesiyle partiden ihraç edilmiş ve mahkeme kararıyla idam edilmiştir. Bk. Jelavich, *age.*, s. 354.; Hoxha, *Vepra*, 519.

7 *Historia e Shqipërisë*, C. IV, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë 1983, s. 29.

Endüstri'deki yoğunlaşma aynı zamanda şehirleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Böylece 1945-1965 yılları arasında nüfusu belli ölçüde işçilerden oluşan yeni şehirler kurulmuştur. Nitekim 80'li yıllara gelindiğinde iş gücünün % 30'unu sanayi'de çalışanlar oluşturuyordu.⁸ Coğrafi anlamda Arnavutluk'un kırsal olması tarımcılığın az gelişmesine neden olmuştur. 1950-1955 yılları arasında uygulanan devletleştirme sayesinde özel mülkiyet neredeyse tamamen kaldırılmıştır.⁹ Dış dünyaya kapalı bir ülke olarak 1960-1975 yılları arasında Arnavutluk maden minerallerini ihrac ederek sanayi ayakta tutmaya çalışmıştır.¹⁰ Fakat politiklardaki yanlış planlamalar ve dışarıya kapalılık ülkeyi ekonomik anlamda zayıflatmıştı. Nitekim 1980'li yıllara gelindiğinde ülke ekonomisi iflasın eşiğinde gelmişti.

Arnavutluk'un bu dönemdeki dış politikası da incelenmeye değerdir. İç siyasette olduğu gibi dış politikada da stalinist bir çizgi takip eden Enver Hoxha'nın ilk icraati komünist çizgiden taviz veren ve liberalizme doğru kayan Yugoslavya ile 1948 yılında ilişkileri kesmesidir.¹¹ 1953 yılındaki Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliğiyle başlayacak soğuk dönem 1960 yılında iki ülke arasındaki dostluğun sona ermesiyle bitecektir. Bunun nedeni ise Kruşçev ve diğer sovyet liderlerinin marksist-leninist çizgiden sapmalarıdır.¹² Ardından Arnavutluk kurucularından biri olduğu Varşova Paktı'ndan 1968 yılında çıkacaktır.¹³ Komünist blok içerisinde iyice yalnızlaşan Arnavutluk bu kez de "Asya devi" olan Çin ile ilişkileri geliştirme kararı almıştı. Fakat 1971 yılında ABD başkanı Nikson'un yaptığı Çin ziyareti Arnavut komünist liderinin gözünde ideolojik kayma olarak görülerek Parti Merkez Komitesi Çinli meslektaşlarına uzun bir mektup yazarak bu gelişmeyi eleştirmiştir.¹⁴ 1970'li yılların ortalarından itibaren Arnavutluk dış dünyayla tamamen kopuk olarak tek başına bir ülke

8 Fischer, *age.*, s. 282.; Jelavich, *age.*, s. 408.

9 *Historia e Shqipërisë*, C. IV, s. 160-161.; Jelavich, *age.*, s. 408.

10 Aşağıda da ifade edileceği üzere Arnavutluk, 1970 yılların ortalarına itibaren ekonomik ilişkilerini yalnızca Çinle yürütecektir. Çinle ilişkiler bozulduktan sonra diplomatik anlamda bazı Latin Amerika ve Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkiler daha yoğunlaştırılacak.

11 Hoxha, *Veptra*, 509-511.; Jelavich, *age.*, s. 409.

12 Enver Hoca, *Emperyalizm ve Devrim*, Çev. M. Murat, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1998, s. 27.

13 Aslında SSCB ile ilişkilerini kestiği 1960 yılından itibaren Arnavutluk tarafı Varşova Paktı'nın toplantılarına katılmıyordu. Paktı'na bağlı asker birliklerinin Çekoslovakya'ya girmesini bahane ederek Arnavutluk Meclisi Eylül 1968'de bu gelişmeyi kınayarak oluşumdan ayrılma kararı almıştır. Daha geniş bilgi için Bk. *Historia e Shqipërisë*, C. IV, s. 382.; Jelavich, *age.*, s. 409-412.

14 Hoca, *Emperyalizm*, s. 198.; *Historia e Shqipërisë*, C. IV, s. 431a.

görünümünde idi. Enver Hoxha ve diğer komünist yöneticiler gözünde ülke “sosyalizmin kalesi” olup dünyadaki emperyalizm ve revizyonizme karşı savaşıyan tek halk cumhuriyeti idi.

Siyaset ve ekonomi alanındaki reformların yanı sıra komünist Arnavutluk'ta en acılı reformlar kültürde yapıldı. Komünist eğitim birey ve toplumun hurafelerden kopuk ve marksist-leninist ideolojiyle donatılmasını hedefliyordu. Hatta aile içi eğitimin dahi komünist ahlakına göre yapılması vazgeçilmez bir koşuldu. Enver Hoxha'ya göre çocuk eğitiminde anne ve babalar veli duygularından sıyrılıp çocuklarını Parti'nin verdiği direktiflerine göre eğitmeleri gerekiyordu.¹⁵ Toplumun ne kadar ideolojileşmiş olduğunu gösteren bir örnek de Marks, Engels ve Lenin isimlerinin birleştirmesinden türeyen ‘Marenglen’ isminin bu dönemde yaygınlaşmasıdır.¹⁶ Bireysel, ailevi ve sosyal anlamda gerçekleştirdiği ideolojik müdahaleler komünistlerin Arnavutluk'ta yapay bir insan üretmeye çabaladığını gösteriyordu: yeni birey. Yeni birey ideolojik prensiplerle donatılmış, Parti'nin direktiflerini yerine getiren, gerici adetlerden uzak duran ve inançtan arındırılmış ateist bir bireydi. Bu doğrultuda dini müesseseler kapatıldı, dini mal ve mülkiyetlere el konuldu ve dini uygulamalar yasaklandı. Enver Hoxha'nın gerçekleştirmeye çalıştığı ‘kültürel devrim’le velilerin çocuklarına dini isimler koymasını dahi yasaklanıyordu. Böylece 1967 yılında Arnavutluk resmi anlamda ilk ateist devlet olarak dünya tarihine girmiştir.¹⁷ Anayasa'da din hürriyeti yasaklanması hususu şu ifadelerle açıklanmıştır:

“Devlet hiçbir dini tanımaz ve insanlara materyalist bilimsel dünya görüşünü yerleştirmek için ateizm propagandasını destekler ve gerçekleştirir.”¹⁸

Kültürel anlamdaki devrimin öncüsü gençler ve kadınlar olacaktı. Kadın evden çıkarılıp sosyal hayatta daha aktif rol almaya başladı. Okullar ise marksist doktrininin uygulandığı ve komünist gençliğin yetiştiği ortamlardı. Dolayısıyla ders müfredatında önemli değişiklikler yapıldı, beden eğitimi ve spora daha fazla önem verildi ve lise gençlerinin toplumsal meselelere ilgisini artırıp etkin rol almaları teşvik edildi. Tabii olarak tüm bu kökten değişimler toplumsal hafızayı değiştirerek yapıldı. Bu durumda toplumsal hafızayı oluşturan ana öğenin tarih olduğuna göre komünist

15 Hamit Beqja, *Teoria dhe Metodika e Edukatës Komuniste*, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë, Tiranë 1985, s. 336.

16 Fischer, *age.*, s. 288.

17 *Historia e Shqipërisë*, C. IV, s. 338-339.; Fischer, *age.*, s. 288.

18 *Arnavutluk Anayasası*, Madde 37.

iktidarın kontrol altına alıp kendi ideolojisine göre yazması gereken asıl alan ülkenin tarihi, tarih dersleri ve genel anlamda tarih yazıcılığı olmuştur.

Komünist Dönemde Tarihin Yazımının Gelişimi ve Arnavut Tarihçiliğinde İdeolojik Unsurlar

1945 yılından sonra tarih literatürüne bakıldığında ideolojik unsurun belirleyiciliği kesin olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, İkinci Dünya Savaşı öncesinde yapılan çalışmalar ideolojik kriterlere göre değerlendirilirken komünist dönemde yazılan tarih ise marksist-leninist, hatta stalinist bakış açısıyla yazılması vazgeçilmez bir koşul olmuştur.¹⁹ Tabii olarak böyle bir tarih algısı ve yazıcılığının dayandığı iki temel konu vardı: sınıf mücadelesi ve devrim.²⁰ Bu kriterler tarihin bütün dönemlerine uygulanıyordu.

Aslında ülkede gelişecek yeni tarihçiliğin kilometre taşları siyasi söylem tarafından belirlenmişti. Arnavutluk Emek Partisinin birinci kongresinde (8-22 Kasım 1948) yaptığı konuşmada Enver Hoxha tarih, sosyal ve siyasi bilimlerinin nasıl yazılacağına ana kriterlerini vurgulamıştır.²¹ İktidarın istediği sadece dönemin tarihini değiştirmek değil, aksine ülkenin tarihini kendi ideolojik bakış açısına göre yeniden yorumlamak ve şekillendirmektir. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı öncesindeki ders müfredatı değiştirilip yeni dersler konulmuştur. Yeni dersler ideolojik içerikli olup marksist-leninist anlayışına göre hazırlanmaktaydı. Enver Hoxha'ya göre öğretmenlerin marksist ideolojiyle eğitilmesi gelecek kuşakların yetişmesi açısından son derece önemliydi.²² Komünist dönemde eğitim alanında öne çıkan akademisyenlerden Hamit Beqja'nın şu ifadeleri bu hususu daha net olarak ortaya koymaktadır:

“Eğitimdeki komünist anlayış insanın aldığı bilgilerinin marksist-leninist bakış açısına göre yorumlanmış olmasını hedeflemektedir. Maddeci-bilimsel ve ateist dünya görüşünün yerleştirilmesinin yanısıra idealist, metafizik, mantık dışı ve dini bakış açılarını da savaşılabilecek bir sistemdir. Diğerlerinin iddia ettiği gibi bu işte ‘objektiflik’ ve tarafsızlık olamaz...”²³

19 Dritan Egro, *Historia dhe Ideologjia; Një Qasje Kritike e Studimeve Osmane në Historiografinë Moderne Shqiptare*, Maluka, Tiranë 2007, s. 20.; Izber Hoti, *Në Udhëkryqet e Historisë dhe të Historiografisë Shqiptare*, Instituti i Historisë, Prishtinë 2003, s. 271.; Doan Dani, *Shpikja e Mesjetës, Vetja dhe Tjetri në Medievistikën Shqiptare*, Pika pa Sipërfaqe, Tiranë 2016, s. 22.

20 Hoti, *age.*, f. 220.

21 Sonila Boçi, “Kujtesa Kolektive si Pjesë e Ideologjizimit të Shqiptarëve”, *Studime Historike*, nr. 3-4, Tiranë 2013, s. 183.

22 Hoxha, *Vepra*, 585.

23 Beqja, *age.*, s. 55-56.

Dolayısıyla ‘yeni bireyin’ eğitimi ilkokuldan itibaren ideolojik ağırlıklı derslerden oluşmuş oluyordu. Daha ilkokulda ‘Ahlak ve Siyaset Eğitimi’ dersi veriliyordu. Bunun haricinde ‘Anti-faşist Milli Bağımsızlık Savaşı’ ve ‘Marksizm-Leninizm Bilgileri’ dersleri da en önemli dersler arasında yer alıyordu.²⁴

Tarihin yazımında dikkat çeken bir diğer husus de komünist rejime ait klasik eserlerin akademik çalışmalarda genişçe kullanılmasıdır. Mesela Arnavutluk Bilimler Akademisi tarafından 1984 yılında basılan Arnavutluk Tarihi kitabının dördüncü cildinin referanslarına bakıldığında marksist-leninist klasik eserler 28 kaynak, Arnavutluk Emek Partisi dokümantasyonu olarak 23 kitap, parti önderlerinden 9 eser ve literatür başlığı olarak 5 kitaptan yararlandığı görülüyor.²⁵ Sadece bu husus komünist dönemde yazılan tarihin ne kadar ideolojileşmiş olduğunu anlamak açısından yeterlidir. Aynı şekilde Orta Çağ veya Osmanlı dönemi ile ilgili kitap, makale ve konferans bildirilerine bakıldığında orada Marks, Engels, Lenin, Stalin veya Enver Hoca’dan alıntılarının bolca kullanıldığı görülüyor. Buradaki soru Osmanlı dönemini araştıran akademisyenlerin bu alıntıları eserlerinde kullanırken rejimin baskısından mı, yoksa kendi fikirlerinin ve araştırmalarının sonucu olarak yansıttıkları sorusudur.²⁶ Arnavutluk Bilimler Akademisi tarafından 1985 yılında yayımlanan Ansiklopedik Sözlükteki tarihçilik maddesinde ideolojinin tarih yazımındaki önemi şöyle açıklanmaktadır:

“Marks, Engels, Lenin ve Stalin gibi marksist-leninizmin klasik eserlerinin arnavutça dilinde yayımlanması, Arnavutluk Emek Partisi’nin materyellerinin basılması ve yoldaş Enver Hoxha’nın eserlerinin yayımlanması Arnavut tarihçiliği açısından paha biçilmez ideolojik ve bilimsel bir hazine değerindedir. Bu eserler tarihsel argüman ve fenomenlerin incelenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanmasında adeta bir pusula işlevi görmektedir.”²⁷

Siyasi iktidarın tarihçiler üzerinde etkisi sadece ‘öneri’ düzeyinde değil, aksine yaptırım düzeyinde olmuştur. Rejimin niyeti tarih yazımını kontrol etmek değil, bilakis onu dikte etmektir. Bunun en bariz örneği ülkenin resmi tarihini yazma girişimidir. Tarih enstitüsünün kurulmasıyla bir grup araştırmacı tarafından ilk tarih metinlerinin hazırlanması

24 Beqja, *age.*, s. 95.; Boçi, *age.*, s. 185.

25 *Historia e Shqipërisë*, C. IV, s. 451-455.

26 Egro, *age.*, s. 23-24.

27 Stefanaq Pollo, “Historiografia”, *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Tiranë 1985, s. 378.

kararlaştırılmıştır. Bunun kararı Emek Partisi Merkez Kurulu tarafından 1952 yılında verilmiştir.²⁸ Birkaç yıllık çalışmanın ardından 1958 yılında ilk taslak 250 kopya olarak çoğaltılmış ve değerlendirmeye sunulmuştur. Burada dikkat çeken husus metin, ulusal uzmanların yanısıra Rusya'dan ve Bulgaristan'dan getirilen bir ekip tarafından da kontrol edilmesi ve son olarak Emek Partisinin Siyasi Bürosunda değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır.²⁹ Hatta bazı konular yeniden ele alınıp siyasi iktidarın istediği şekle göre düzeltilmiştir.³⁰ Şöyle ki, kitabın giriş kısmında şu ifadeler yer alıyor:

“Sunduğumuz bu kitap Arnavutluk tarihine en eski çağlardan bugüne kadarki gelişimini sistematik bir şekilde ve marksist-leninist metodolojisini esas alarak yapılan ilk denemedir.”³¹

Dahası İkinci Dünya Savaşı ve partizanların verdiği mücadeleyi kapsayan dönemi araştırma görevi Tarih Enstitüsü yerine Marksist-Leninist Araştırmaları Enstitüsüne verilecektir. Bu husus tarihin uzmanlar tarafından değil, siyasetçiler tarafından yazıldığını göstermektedir. Müdahaleler hangi muharebenin kitapta daha fazla yer verileceğine, hangi komutan yahut önderin isminin tarih kitaplarına geçirileceğini ve onların sıralamasına kadarki konuları içeriyordu. Öyle ki ülkenin faşistlerden kurtarılması ve halk iktidarının yerleşme tarihi olarak 29 Kasım 1944'ünün konulması Enver Hoxha tarafından belirlenmiştir.³²

Komünist dönemi tarihçiliğinde göze çarpan ve komünist rejimin dayattığı bir diğer husus da kendine has bir milliyetçilik bakış açısıdır. Marksist bakış açısında olduğu gibi ezilenlerin daima direnme³³ ve özgürlük mücadelesi verdiği bir anlayış arnavut tarihçiliğinde yerleştirilmeye çalışılmıştır. Düşmana karşı daima direnme ve savaşma motifi antik çağdan başlayıp tüm dönemlere yerleştirilerek ülke tarihinin asıl unsuru olmuş ve tahih boyunca halkın yaşamış olduğu diğer sosyal ve kültürel gelişmeler gölgede bırakılmıştır.

28 Boçi, *Kujtesa Kolektive...*, s. 185-186.

29 Dahası taslak Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi ve Bulgaristan Tarih Kurumunda da ele alınmış ve görüşler Arnavutluk tarafına bildirilip gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra kitap baskıya gitmiştir. Bk. *Historia e Shqipërisë*, C. I, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, Tiranë 1959, s. 8.

30 Boçi, *age.*, s. 188-189.

31 *Historia e Shqipërisë*, C. I, s. 12.

32 Boçi, *age.*, s. 194.

33 Dani, *age.*, s. 16, 22.

Devlet eliyle tarihçiler üzerinde yapılan baskılar araştırmacılarının sansür ortamında tarih yazmalarına neden olmuştur. Dahası olası bir cezayla karşılaşmamak adına tarihçilerin otosansür yapmalarına yol açmıştır.³⁴ Nitekim resmi çerçeve dışına çıkarak tarih yazmaya teşebbüs eden kişiler devlet tarafından işten atılma, başka şehirlere öğretmen olarak sürülme, tarihçilikten alınıp devlet arşivinde milyonlarca belgenin tercümanlığını yapma gibi cezalara çarptırıldıkları görülüyor. Dolayısıyla korkunun egemen olduğu bir ortamda tarihin objektif yazılmasından söz etmek imkansızdı. Yaklaşık elli yıllık tarih yazıcılığında resmi öğreti dışında tarih yazmaya yeltenene rastlanmak imkânsız gibi görünmektedir.

Sonuç

1990 yılından itibaren Arnavutluk, komünist dönemi geride bırakarak demokratikleşme yoluna girmiştir. Dolayısıyla siyaset, ekonomi, toplum, kültür ve eğitim olmak üzere birçok alanda önemli reformlar gerçekleştirilmektedir. Fakat çeyrek asırdan fazla bir süre geçmesine rağmen geçmiş dönemin ülkenin ekonomisine, toplumuna ve kültürüne verdiği zararlar henüz iyileşmemiştir. Nitekim günümüzde görülen sorunlar yakın ve uzak geçmişe, yani tarihe dayanmaktadır. Bu bağlamda ülke tarihinin yeniden yazılması sadece tarihçiler için değil, bütün toplum açısından vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Orta Çağ döneminden başlayarak arnavutların islamlaşması, bağımsızlık dönemi, krallık yılları, komünist rejimin değerlendirilmesi ve bunlara benzer birçok önemli hadise ideolojiden arındırılarak yeniden yazılması Arnavut tarihçilerinin başlıca görevi olarak gözükmektedir. Fakat ideolojileşmiş tarih kitaplarının yanı sıra tarihçilerin önünde duran asıl engel ise siyasetin onlar üzerinde uyguladığı baskıdır. Tarihin yazılması tarihçilere bırakıldığı zaman hem tarih ideolojiden ayrılmış olacak hem de tarihteki yaşanan hadiselerden dolayı toplumda var olan kutuplaşmalar eritilip halk olarak geleceğe daha olumlu ve ümitli bakılacaktır.

KAYNAKLAR

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri; Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, C. IV, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1982.

Beqja, Hamit, *Teoria dhe Metodika e Edukatës Komuniste*, Universiteti i Tiranës, Fakulteti i Historisë dhe i Filologjisë, Tiranë 1985.

Boçi, Sonila, “Kujtesa Kolektive si Pjesë e Ideologjizimit të Shqiptarëve”, *Studime Historike*, nr. 3-4, Tiranë 2013.

Dani, Doan, *Shpikja e Mesjetës, Vetja dhe Tjetri në Medievalistikën Shqiptare*, Pika pa Sipërfaqe, Tiranë 2016.

Egro, Dritan, *Historia dhe Ideologjia; Një Qasje Kritike e Studimeve Osmane në Historiografinë Moderne Shqiptare*, Maluka, Tiranë 2007.

Fischer, Bernd J., “Enver Hoxha dhe Diktatura Staliniste në Shqipëri”, *Diktatorët e Ballkanit*, Ed. Bernd J. Fischer, Përkth. Virgjil K. Muçi, AIIS, Tiranë 2008.

Historia e Shqipërisë, C. I, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, Tiranë 1959.

Historia e Shqipërisë, C. IV, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë, Tiranë 1983.

Hoca, Enver, *Emperyalizim ve Devrim*, Çev. M. Murat, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 1998.

Hoti, Izber, *Në Udhëkryqet e Historisë dhe të Historiografisë Shqiptare*, Instituti i Historisë, Prishtinë 2003.

Hoxha, Enver, *Vepra*, C. 5, Shtëpia Botuese “Naim Frashëri”, Tiranë 1970.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, C. 2, Çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, Küre Yayınları, İstanbul 2009.

Kryengritjet Popullore në Vitet 30 të Shekullit XIX: Dokumente Osmane, Përg. Petrika Thëngjilli, Tiranë 1978.

Lufta Shqiptaro-Turke në Shek. XV, Përg. Selami Pulaha, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, Tiranë 1968.

Lufta Shqiptaro-Turke në Shekullin XV, Burime Bizantine, Përg. Koço Bozhori, Universiteti Shtetëror i Tiranës, Instituti i Historisë dhe i Gjuhësisë, Tiranë 1967.

Pollo, Stefanaq, “Historiografia”, *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Tiranë 1985.

Pulaha, Selami, *Qëndresa e Popullit Shqiptar Kundër Sundimit Osman*, shek. XVI-XVIII: Dokumenta Osmane, Instituti i Historisë, Tiranë 1978.